

T, U – 35 předešlý *S, T*] předešlý před súdem *U* – 35-36 a ač přítomnost jeho jmiena mohla by býti, pohnán buď *S, pod. T* (a jestliže)] a muož-li býti osobně nalezen, máť pohnán býti *U* – 39 při domu býti pohnóm *S, T*] aby se pohn dál před domem neb v domu *U* – 40 pohnidlného *S*] toho, ktož má pohnán býti *T, U* – 40-41 otevřeným hlasem pohně v slyšení pomijejících i souseduov *S, pod. T*] zjevným hlasem, aby i susedé i jdúci mimo duom slyšeli *U* – 44-45 aby na soudě spolu okázal se *S*] aby na soudě okázal se *T, aby stál k soudu U* – 45-46 takový den, ... i souseduov *S, T*] a tento den a tuto hodinu před domem jeho jest zjevně pohnán a to jsú slyšeli pomijející i susedé *U* – 48 bývají *S, T*] se dějí *U*; ač nebyli by vypověděni *S*] ač nebyli by vymluveni *T, ač to nenie vymluveno U* – 54 viněného *S*] vinného *T, obžalovaného U* – 55 potupú obžaluje *S*] potupú má obžalovati *T, potupú neb nestáním má obžalovati U* – 57 ot nastánie *S*] od snažnosti *T, U* – 58 nálezně zproštěn býti *S*] nálezem býti zproštěn *T, aby nálezem jeho byl zproštěn soudu U* – 59 výmienky *S*] odpory *T, U* – 63-64 dosti ujistil... zaplatiti *S*] uručil, že pán věc příjemnú mieti bude nebo odsúzenie zaplatí *T, uručil, že pán jeho, t. žaluobce, neb obžalovaný to, což on vede, přijme, a bude-li odsúzen, že odsúzený zaplatí U* – 65 bez dostiujišťenie *S*] bez uručenie *T, U*; nevěří se *S, T*] nezdá se *U* – 65-68 ač prvotnie osoby... nezavieží *S*] když prvotnie osoby věc za příjemnú mieti nebo odsúzenie zaplatiti za své poručníky, je ode všeho uručenie zprošťující, sebe nižádným obyčejem nezavieží *T, kdyžto prvotnie osoby nezavázaly jsú se, že což poručníci jich provedú, to sdržie, a což bude usúzeno, že to zaplatie za své poručníky, tiem je ode všeho urukovanie zprošťující U* – 69 věc příjemnú uručili by mieti *S, T*] uručie, že to chtě zdržeti, což on vyvede *U* – 80 Žalobník pak slóvet ot žaloby *S, pod. T*] Žalobník pak nebo pówod slóvet od žaloby a od vedenie, neť vede při *U* – 81 Veškeren pak horní soud *S*] Vešken pak horský súd *T, každý pak horský soud U* – 82 zahájený *S, T*] zahájený neb pořádný *U* – 84 maje pówobiti *S*] jednati maje *T, súditi chtě U* – 85 posilňuje a potvrzuje *S*] zahajuje a potvrzuje *T, zahájiti káže U* – 87 nálezem vynášejí *S*] i súdie *T, usúdie s potazem U* – 89 otložití času svátečnieho *S*] odložití čas sváteční *T, čas sváteční ctíti U* – 90 skonati, což nastává *S*] dokonati, což nastává *T, soud dokonati U*; k hřešení *S*] k přestúpení *T, U* – 91 vyslaviee *S*] když vyslaven bude *T, když... zahájen bude U* – 92 pokoje soudného všem potvrď *S*] pokoj súdný všem zapověz *T, pokoj soudný i kázeň všem jmieti má přikázati U* – 96 túto výpovědí *S, T*] tiemto ustanovením *U*; první obdrží *S, T*] tehdy jej první obdrží *U* – 98 soudcóm svrchovanú pilností opatřiti *S*] aby súdce svrchovanú pilností opatřili *T, pod. U* – 103 viece *S*] potom *T, U* – 104 proti svým spolukrevníkóm a příbuzným *S*] proti svým přátelóm a příbuzným *T, proti svým příbuzným a přáteloum U*; spolukrevnosti *S*] příbuznosti *T, příbuzenstvie U* – 106 opravy *S, U*] opravenie *T*; manstvie *U*] gmanstwie *S, T* – 107 rozumu *S, T*] rozumnosti *U* – 109 vynesená *S*] vydaná *T, U* – 110 obrance při *S, T*] řečníci, t. obrance při *U* – 111 pracujících *S, T*] pracovitých *U* – 113 štítuov, polúplátí *S*] štítov, plátov *T, štítuov neb terčí a plátuov U* – 116 aby se ohrazovali *S, T*] aby se mohli ohrazovati *U* – 118 neuběhli *S, T*] nevešli *U* – 119 ottud škody cítiti, odkudž *S*] z toho škody čiti, odkudž *T, škody z toho čiti, dokudž U*

VÝVOJ ČESKÉHO PŘEKLADU BIBLE

Bible, základní soubor knih křesťanské církve, nebyla pokládána ve středověku pouze za přední autoritu ve věcech náboženských, ale i za zdroj poznání světa. Bylo to proto, že náboženství stálo na nejvyšším místě středověké hierarchie hodnot, takže se názory odvozované z „Písma svatého“ promítaly do celé šíře společenského života. Tím se stala bible důležitou ideologickou oporou pro uspořádání vztahů mezi lidmi. Přitom mohla přispívat stejně k upevňování zastaralých forem, jako posilovat úsilí o vznik forem nových, tj. mohla být stejně činitelem konzervujícím, jako revolucionizujícím; záleželo jen na jejím výkladu. Tím bible zasahovala do života každého jednotlivce. Přesto však se mohl ve středověku přímo seznámit s biblickým textem jen nepatrný počet lidí. Římská církev lpěla na jejím latinském znění, protože to byl text liturgický, tedy závazný; vedle toho zaručoval latinský text monopol na výklad bible kněžím, a tím znemožňoval výklady nepohodlné církvi a vládnoucí třídě.

Zvláštní postavení měl z hlediska vztahů mezi kněžími a laiky staroslověnský překlad biblických textů (srov. náš Výbor I, 47-48, 52), protože šlo o překlad do jazyka v podstatě srozumitelného lidu.

Vývoj staročeského překladu bible nenavazoval na překlad staroslověnský, protože se přistupovalo ke zčeštění biblických úryvků¹⁾ až v době, kdy u nás

---

¹⁾ Bible se dělí na Starý zákon (soubor židovských posvátných knih převzatých křesťany) a Nový zákon (soubor křesťanských posvátných knih).

Starý zákon tvoří: 5 tzv. knih Mojžíšových (Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium), kniha Jozue, Soudců, Rut, 4 knihy Královské (prvé dvě nazývané též Samuelovy), 2 knihy Paralipomenon, kniha Ezdrášova, Nehemiášova, Tobiášova, Judit, Ester, Jobova, Žalmů, Přísloví, Kazatel, Píseň Šalomounova (Píseň písní), kniha Moudrosti, Sirachova, kniha prorocství Izaiášova, Jeremiášova, Jeremiášův pláč, kniha prorocství Baruchova, Ezechielova, Danielova, Ozeášova, Joelova, Amosova, Abdiášova, Jonášova, Micheášova, Nahumova, Habakukova, Sofoniášova, Aggeova, Zachariášova, Malachiášova a 2 knihy Machabejských. (Židé dělili tento soubor na 3 části: Zákon, tj. knihy Mojžíšovy, tzv. Pentateuch; Proroky, tj. knihu Jozue až knihy Královské, a knihy prorocství od Izaiáše po Malachiáše; Spisy, tj. všechny ostatní knihy. Křesťanská církev rozdělila bibli na knihy historické, tj. od knih Mojžíšových po Ester, k nim se přiřazují i knihy Machabejské, dále knihy vyučující čili sapienční, tj. knihy od Joba po Píseň písní, a konečně knihy prorocké.)

Nový zákon obsahuje: 4 evangelia (Matoušovo, Markovo, Lukášovo a Janovo), Skutky apoštolské a listy (epištol): Pavlův Římanům, 2 Korintským, 1 Galatským, Efezským, Filipenským, Kolossenským, 2 Tesselonicenským, 2 Timoteovi, 1 Titovi, Filemonovi, Židům, list Jakubův, 2 Petrovy, 3 Janovy, list Judův, Janovo Zjevení; k nim je připojována tzv. Manassesova modlitba a Pavlův list Laodicenským.

Starý zákon byl přeložen do řečtiny již ve 3. stol. př. n. l. Tento překlad, zv. Septuaginta, se stal předlohou křesťanského překladu do latiny. Po nejstarším překladu bible do latiny (tzv. Itala z 2. stol. n. l.) jej pořídil církevní učitel Jeroným na rozhraní 4. a 5. stol. n. l. spolu s překladem Nového zákona. Jeronýmův latinský překlad, zv. Vulgáta, se stal oficiálním zněním bible, z něhož vycházely téměř všechny biblické překlady do národních jazyků až do reformace.

převládla západní kulturní orientace a ta nedovolovala přehlížet církevní zákaz slovanské liturgie. Tak se začínalo s překladem bible od začátku. Dokazují to tzv. Vídeňské glosy (Jagičovy) z doby okolo r. 1100, tlumočící některá místa z Matoušova a Janova evangelia: jsou sice psány směsí staroslověnštiny a češtiny, ale neshodují se s žádným známým textem staroslověnského biblického překladu. Stylistická nepropracovanost Vídeňských glos svědčí o tom, že jejich autoru nešlo o překlad, ale jen o technickou oporu, protože biblické texty, které bylo třeba při bohoslužbách a v kázáních prostředkovat lidu, byly zprvu uchovávané pouhou pamětí a nebylo třeba je zapisovat. Tento fakt měl i dále vliv na volnější vztah tradovaného znění příslušných biblických textů k latinskému originálu. Projevuje se to ještě v nejstarším typu staročeského biblického překladu, zachovaném v *evangeliářích (Seitentettském, Rajhradském a Vídeňském ze 14. stol.)* a v překladu biblické Knihy žalmů, tzv. žaltáře, jehož nejstarší znění je dochováno ve *Wittenberském žaltáři ze 14. století*. Volnější vztah k latinskému originálu se projevuje v nejstarších českých biblických překladech kladně, ve prospěch jejich literárních kvalit.

Překlady biblických textů vyvolané praktickou potřebou však brzy nestačily. Mohutný kulturní rozvoj našich zemí ve 14. století vyžádal si soustavný překlad všech čtyř evangelií (tzv. čtveroevangelia), ale spokojil se jím jen na krátkou dobu. Přes trvalé překážky, které církev kladla zejména formou zákazů snahám o překlad bible do národního jazyka, pokračovalo se v postupném překládání biblických knih a toto úsilí má z hlediska tehdejší politické i kulturní situace rysy nepochybně pokrokové, protože se jím dostávala neprivilegovaným vrstvám do rukou důležitá ideologická zbraň pro zápas s duchovní i světskou mocí. Není náhodné, že k překladu všech biblických knih a k jejich prvnímu svodu v úplnou českou bibli došlo právě v druhé polovině 14. století, kdy se objevují v kulturním životě Husovi předchůdci. Tato první redakce staročeského biblického překladu (reprezentovaná především *Drážďanskou* čili *Leskoveckou bibli*) byla již počátkem 15. století vystřídána redakcí další, jejíž vznik byl bezpochyby vyvolán silicím reformním hnutím. Ještě v první polovině 15. století došlo však k další, třetí redakci, a před koncem 15. století k redakci čtvrté, která vstoupila do prvních biblických tisků. O tom, jak se za husitství rozšířil zájem laiků o bibli, svědčí neobyčejně velký počet prepisů bible, které se nám z 15. století dochovaly.

Studium vývoje staročeského biblického překladu dává jedinečnou možnost proniknout k podrobnostem středověkého literárního myšlení na látce, která je k tomu z metodologického hlediska zvláště vhodná; lze tu sledovat zápas o české literární zvládnutí textů, které mají klíčový význam pro celou středověkou vzdělanost. Biblický sloh ovlivnil většinu dobové literární tvorby a biblická přísloví, úsloví a obraty obohatily i ústní lidovou slovesnost. I z hlediska jazykovědy je vývoj českého biblického překladu otázkou zvláštní důležitosti, neboť šlo o vytváření textů závazných, zejména pokud jde o terminologii.

Vybrané ukázky z bible uvádíme tak, abychom zachovali postupný vývoj českého biblického překladu od evangeliářů a žaltářů přes čtveroevangelium až k jednotlivým redakcím celé bible. Každé z těchto vývojových stadií tvoří zvláštní oddíl, v němž jsou ukázky seřazeny podle ustáleného pořadí biblických knih.

EVANGELIÁŘE

Názvem evangeliáře označujeme soubory většinou novozákonních úryvků (perikop), předepsaných jako součást mešního obřadu na jednotlivé neděle a svátky v pořadí tzv. církevního roku (začínal 4. nedělí před vánoce). Mešní obřad byl sice